

Інноваційно-технологічний розвиток регіону: сутність та наукові підходи до трактування поняття

Проаналізовано понятійно-термінологічний апарат інноваційно-технологічного розвитку. Розкрито наукові підходи до системи вихідних понять «інновація», «технологічний», «розвиток». Подається авторське трактування поняття «інноваційно-технологічний розвиток регіону».

Ключові слова: інновації, технології, розвиток, регіон

Актуальність статті. В умовах трансформації економіки України особливої актуальності набувають дослідження інноваційного розвитку у різних сферах суспільного життя. Інноваційний розвиток як важлива складова національної безпеки нині перебуває в центрі уваги наукових дискусій на різних рівнях – від глобального до локального. Незважаючи на значний інтерес науковців до проблематики інноваційного розвитку, залишаються недостатньо з'ясованими питання формування його понятійно-термінологічного апарату, зокрема сутності поняття «інноваційно-технологічний розвиток регіону». Необхідність вирішення цієї проблеми визначає актуальність даного дослідження.

Аналіз дослідження публікацій з даної теми. Інновація – це винятково важлива для сьогодення економічна категорія. Поняття «інновації» вперше з'явилося у працях культурологів ще у ХІХ ст. і означало введення певних елементів однієї культури в іншу. На думку вчених, основоположником інноваційної теорії економічного розвитку є український вчений економіст Микола Туган-Барановський. У праці «Промислові кризи в сучасній Англії, їх причини і вплив на народне життя» автор доводить, що циклічність економічних криз визначена нестачею ресурсів для здійснення капітальних вкладень, з одного боку, і створенням нових капітальних ресурсів – з іншого. Вчений вважав, що для економічного зростання пріоритетом має стати пошук ресурсів на розробку нових технологій та активних капітальних вкладень. Його висновки значною мірою вплинули на розробку теорії інновацій. У 1912 р. відомий австрійський економіст Й. Шумпетер у книзі «Теорія економічного розвитку» запропонував концепцію «інновацій» в основу якої поклав ідею про «нові комбінації» [19]. У подальших працях Й. Шумпетера термін «нова комбінація» замінена терміном «інновація», яким опісля стали позначати наукову категорію.

Дослідженню цієї проблеми присвячується низка праць відомих зарубіжних вчених, а саме: К. Діврі, С. Дебюсона, Д. Кюмерка, Г. Менша, Б. Санто, Б. Твісса, в т. ч. російських – С. Валдайцева, С. Глазьева, Е. Уткіна, Ю. Яковця.

Теоретичним та прикладним питанням інноваційного розвитку присвячені праці українських вчених економістів: В. Гейця, О. Жихор, І. Захарченка, П. Ілляшенка, В. Лапаєва, І. Павленка, Л. Федулової та ін.

Мета і завдання статті. У цій статті передбачається проаналізувати наукові підходи до трактування поняття «інноваційно-технологічний розвиток» у науковій літературі і дати власне тлумачення даного поняття.

Виклад основного матеріалу. Уточнення понятійно-термінологічного апарату є важливим методологічним прийомом на початку дослідження будь-якої проблеми. Саме тому, при побудові теоретичних уявлень про інноваційно-технологічний розвиток регіону необхідно розглянути систему вихідних понять: «інновація», «технологічний розвиток». Проаналізувавши наукові публікації з даного питання можна виокремити три групи теоретико-методологічних підходів до трактування поняття «інновації»: енциклопедичний, доктринальний і юридичний. Енциклопедична група охоплює підходи до визначення поняття «інновації», які подаються у словниках та енциклопедичних джерелах, доктринальна – у спеціальній науковій літературі, а юридична – у вітчизняних та міжнародних законодавчих актах.

У словниковій літературі семантика терміну «інновація» трактується як оновлення, переміна [1, с. 406].

У науковій літературі поширене вузьке і широке трактування поняття «інновації», а методологічним підґрунтям до розкриття його сутності є геосферний підхід. Він створює умови для розгляду інновацій усього суспільства та його окремих сфер (економічної, політичної, соціальної та ін.).

Так, вчені економісти при означенні «інновації» акцентують увагу на технічних проблемах запровадження нових виробів та технологій. Таке тлумачення запропоновано в Економічній енциклопедії, де інновація розглядається як новий підхід до конструювання, виробництва, збуту товарів, завдяки якому інноватор (автор інновації) та його компанія здобувають перемогу над конкурентами [7, с. 656].

Згідно з широким підходом до трактування, поняття «інновація» тлумачиться як усякі зміни через запровадження нових або удосконалених рішень у всі сфери життя суспільства. Широке трактування «інновацій» подається у законі України «Про інноваційну діяльність», де вони розглядаються як новостворені (застосовані) або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва та соціальної сфери. Інноваційна діяльність спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг (інновацій) [5].

В науковій літературі сформовано ряд тлумачень змісту поняття «інновація». В процесі її аналізу нами систематизовані означення поняття «інновації» і виокремлено два підходи до його трактування: функціональний і діяльнісний (табл. 1).

Так, прихильники функціонального підходу визначають інновації як процес практичного впровадження результатів наукових досліджень, який призводить до певних змін на ринку товарів і послуг [19; 16; 14]. Опоненти функціонального підходу вважають інновації новим результатом певного виду діяльності, який знайшов практичне застосування і більшу економічну віддачу, ніж традиційний [11; 4 та ін.].

Аналіз енциклопедичної, спеціальної наукової літератури, законодавчих актів та міжнародних стандартів засвідчує, що головним змістом інновації є зміни з такими ознаками: нова ідея, новий виробничий процес, нова технологія, новий продукт тощо.

Таблиця 1

Наукові підходи до трактування поняття «інновації»

Наукові підходи	Автори	Зміст поняття «інновація»
<i>Функціональний</i>	Й. Шумпетер [19, с. 159]	Запровадження нового методу виробництва якого ще не було випробувано у даній галузі виробництва; відкриття нового ринку, на якому дана галузь економіки раніше не була присутня, незалежно чи існував цей ринок чи ні.
	Б. Твісс [16., с. 37]	Процес, у якому винахід або ідея набувають економічного змісту
	Б. Санто [14, с. 27]	Процес, який через практичне використання ідеї і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, поява яких на ринку може принести додатковий дохід
<i>Діяльнісний</i>	С. С. Лапаєв [11, с. 63]	Привнесення у різні види людської діяльності нових елементів (видів способів), використання досягнень людського розуму, які підвищують результативність цієї діяльності
	П. М. Завлін [4, с. 35]	Використання у будь-якій суспільній сфері результатів інтелектуальної (науково-технічної) діяльності для вдосконалення процесів діяльності або його результатів (виробництво, економічні, правові соціальні відносини, область науки, культури, освіти та інші сфери діяльності суспільства)
	С. М. Ілляшенко [с. 18-19]	Кінцевий результат діяльності зі створення і використання нововведень, втілення у вигляді удосконалених чи нових товарів (виробів чи послуг), технологій їх виробництва, методів управління на всіх стадіях виробництва і збуту товарів, що сприяють розвитку і підвищенню ефективності функціонування підприємств, які їх використовують.

*Складено автором за: [4; 11; 14; 15; 19].

У науковій літературі при тлумаченні поняття «інновація» вказується, що це запроваджений на практиці (виведений на ринок) результат науково-технічних досліджень, який може виступати у формі «новації», «новини», «винаходу», «відкриття». Вчені підкреслюють, що на практиці ці поняття, як правило, отожднюються [10, с. 10]. Інші вчені зауважують, що між цими поняттями є і деякі відмінності [6; 8; 9; 13]. Так, «новація» – це кінцевий метод, принципи, новий порядок, винахід, новий продукт, процес, який відмінний від попереднього аналога, що є результатом інтелектуальної діяльності, завершених наукових досліджень і розробок [8, с. 377]. Цей термін вживається до всіх новацій як у виробничій, так і науковій, навчальній, соціальній сферах, стосовно будь-яких удосконалень, які забезпечують зменшення витрат або створюють умови для зміни способу життя. Отже, це поняття є набагато ширшим від таких понять як «винахід» і «відкриття». «Винахід» – це нове технічне рішення конкретного завдання, яке дає позитивний ефект, покращує якість продукції чи

змінює умови праці, життя тощо; «винахід» є процесом одержання раніше невідомих даних або спостереження раніше невідомих явищ природи, що сприяє накопиченню теоретичних знань [8]. Вперше поняття «винахід» і «нововведення» розділив Й. Шумпетер. На думку вченого, винахід це ідея, яка може бути використана у бізнесі, а під «нововведенням» він розуміє відкриття нових технологічних знань, нових продуктів, джерел постачання та їх практичне використання. Вчений підкреслює, що «інновація не передбачає нічого, що варте називатися винаходом, а винахід не обов'язково індукує нововведення, він сам по собі не має ніякого ефекту» [19, с. 100].

Дискусійним залишається питання щодо співвідношення понять «інновація» і «нововведення». Деякі вчені стверджують, що на практиці ці терміни, як правило, ототожнюються. Вони зазначають, що інновація – це і є нововведення, результат творчої діяльності, спрямованої на розробку, створення та розповсюдження нових організаційних форм виробництва, управління [3].

Однак у більшості наукових джерел зазначається певна відмінність між поняттями «інновація» і «нововведення» [6; 9; 12].

З метою розкриття поняття «інноваційно-технологічний розвиток», насамперед, необхідно з'ясувати зміст поняття «технології», «інноваційні технології».

Так, Всесвітня організація інтелектуальної власності подає означення «технології» як систематичні знання про виробництво тієї чи іншої продукції, її застосування або надання тієї чи іншої послуги, причому незалежно від того чи відображенні ці знання у винаході, промисловому зразку, корисній моделі, новій технологічній установці, в технологічній інформації чи вміннях, в послугах чи допомозі, що надається фахівцями з проектування, монтажу промислової установки, з управління промисловим чи комерційним підприємством або його діяльністю [15]. Отже, з одного боку, технологія є засобом впливу на зміну умов виробництва товарів і послуг, а з іншого – вона сама є предметом розробки і торгівлі.

Щодо технологічних інновацій в науковій літературі здебільшого зазначається, що вони спрямовані на створення та впровадження у практику нових технологічних систем і засобів; модернізацію виробництва та його оптимізацію; мінімізацію витрат матеріальних, енергетичних і людських ресурсів, розширення асортименту й поліпшення якості товарів і послуг. Вони поділяються на продуктові і процесові (рис. 1).

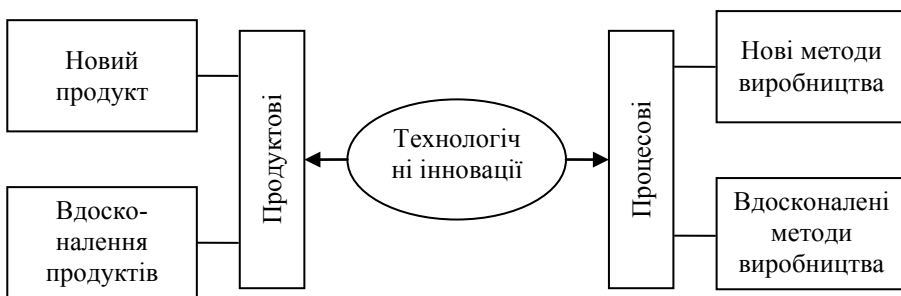

Рис. 1. Компонентна структура технологічних інновацій

Продуктові інновації пов'язані із розробкою та впровадженням у виробництво як технологічно нових, так і значно технологічно вдосконалених методів виробництва. Процесові інновації передбачають впровадження нових чи значно вдосконалених методів виробництва. До даних методів можуть належати зміни технологічного устаткування або організації виробництва. Таким чином, деякі методи спрямовуються на виробництво нових чи вдосконалених видів продукції, яка не може бути вироблена при використанні традиційних заводських технологій або методів виробництва чи підвищенні ефективності виробництва традиційних видів продукції [8, с. 204-205].

У понятті «інноваційно-технологічний розвиток» увага акцентується на технологічних аспектах розвитку інновацій. Вчені зазначають, що нині, коли технологічний чинник став основою забезпечення конкурентноздатності економіки на всіх просторових рівнях, усе більшого поширення набуває поняття «технологічний розвиток», спрямований на перетворення наукових розробок в придатні для промисловості прикладні розробки, що слугували б основою для інновацій і наступного продукування їх в технології, які здатні реалізуватися на практиці. Вони підкреслюють, що основою ефективного виробництва в ринковій економіці є саме технологія і прогресивна конструкція їх реалізації [18, с. 89-90].

Для розкриття сутності поняття «інноваційно-технологічний розвиток» принципове значення має визначення дефініції розвитку.

У науковій літературі виокремлюється два підходи до трактування поняття «розвиток»: загальний і спеціальний. При означенні поняття «розвиток» у науково-довідковій літературі увага акцентується як на кількісних, так і на якісних аспектах.

Так, в одних джерелах «розвиток» трактується як процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого [1]. В інших довідкових джерелах надається більш розширене означення поняття «розвитку»: це процес закономірної зміни, переходу з одного стану в інший, досконаліший від старого якісного стану до нового, вищого, від простого до складного, від вищого до нижчого; може здійснюватися у двох формах – еволюційній, пов'язаній із поступовими кількісними змінами об'єкта, і революційній, що характеризується якісними змінами у структурі об'єкта. Виділяють висхідну лінію розвитку (прогрес) і низхідну (регрес) [17].

У загальнонауковому трактуванні поняття «розвиток» характеризується такими особливостями: по-перше, він приналежний усім сферам суспільства; по-друге, змінюється стан і структура об'єкта; по-третє, покращуються параметри об'єкта у порівнянні з попереднім станом.

Поняття «розвиток» використовується вченими у багатьох науках – біології, історії, географії, економіці тощо. У кожній із них розвиток пов'язаний із функціонуванням різноманітних об'єктів. Тому це поняття застосовується у таких словосполученнях: «економічний розвиток», «соціальний розвиток», «технологічний розвиток», «екологоекономічний розвиток», «інноваційний розвиток». Аналіз наукової літератури з проблематики інноваційного розвитку показав, що незважаючи на їхню значну кількість, до нині не існує єдиного підходу до означення цієї категорії. Як зазначають вчені, його, як правило, ототожнюють із техніко-технологічним потенціалом [2].

У науково-довідниковій літературі інноваційний розвиток визначається як незворотні спрямовані закономірні зміни технологічного способу виробництва на макро- мезо- та мікрорівнях з урахуванням інноваційних структурних зрушень, які детермінують еволюційні процеси у відносинах економічної власності [12].

У спеціальній науковій літературі інноваційний розвиток розглядається як «сукупність чітко визначених соціально-економічних пріоритетів, схем управління інноваціями, якісних і кількісних критеріїв, що характеризують ефективність інноваційного напрямку економіки, які покладені в основу стратегічної інноваційної політики держави» [6, с. 78]. На думку вчених, інноваційний розвиток спрямований на кількісні та якісні зміни в різних галузях економіки, які обумовлені впровадженням нововведень та створенням на цій основі кращих за всіма характеристиками товарів і послуг, технологій для підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів.

Отже, виходячи з вище наведених тверджень, подаємо авторський підхід до означення інноваційно-технологічного розвитку регіону, який нами розглядається як процес, спрямований на реалізацію його інноваційно-технологічного потенціалу шляхом впровадження нововведень та створення на цій основі нових або вдосконалених методів виробництва та виготовлення нових або вдосконалених продуктів, зростання обсягів виробництва та реалізації продукції, розширення асортименту та поліпшення якості продукції при мінімальних витратах матеріальних, енергетичних і людських ресурсів, регіону, що сприятиме зростанню рівня добробуту його населення.

Висновки. Аналіз енциклопедичних, доктринальних та законодавчих джерел показав неоднозначність трактування вихідних (базових) понять «інновації», «технологічні», «розвиток». Авторське тлумачення поняття «інноваційно-технологічний розвиток» базується на уточненні результатів узагальнення наявних дефініцій та на власному підході до розуміння вихідних понять, а також на врахуванні особливостей їхнього прояву на рівні регіону.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [за ред. В. Т. Бусел]. – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Грінченко К. О. Фактори розвитку інноваційного підприємства / К. О. Грінченко. – Режим доступу : <http://lev.nuos.edu.ua/content/faktori-rosv itru>.
3. Данилов-Данильян В. И. Экономико-математический словарь / улож.: В. И. Данилов-Данильян. – М. : Большая Российская Энциклопедия ; Издат. «ИНФРА-М», 2003. – 688 с.
4. Завлин П. Н. Оценка эффективности инноваций / П. Н. Завлин, А. В. Васильев. – Бизнес-Пресса, 1998. – 215 с.
5. Закон України «Про інноваційну діяльність» (№40-IV від 4 липня 2002 року) // Відомості Верховної ради. – 2002. – № 36.
6. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку / В. В. Зянько. – Вінниця : УНІВЕРСАМ, 2008. – 307 с.
7. Економічна енциклопедія : у трьох томах. Т. 1 / редкол.: ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видав. центр «Академія», 2000. – 864 с.

8. *Энциклопедия инноваций / за ред. Р. Дяківа. – К. : Міжнародна економічна фундація. – 2012. – 600 с.*
9. *Инвестиційно-інноваційний термінологічний словник / за ред. Н. І. Редіної. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2004. – 124 с.*
10. *Инновационный менеджмент : учебн. / под ред. С. Д. Ильенковой. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1999. – 327 с.*
11. *Лапаев С. П. Формирование теории инновационного обновления общества / С. П. Лапаев // Вестник ОГУ. – 2007. – №2. – С. 63-70*
12. *Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник : у 2 томах / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій. – Львів : Світ, 2005. – 616 с.*
13. *Павленко І. А. Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України : монографія / І. А. Павленко. – К. : КНЕУ, 2007. – 248 с.*
14. *Санто Б. Инновации как средство экономического развития : пер. с англ. / Б. Санто. – Москва : Прогресс, 1990. – 296 с.*
15. *Статистика науки и инноваций. Краткий терминологический словарь / под. ред. Л. М. Гохберга. – М. : Центр исследования и статистик науки, 1996. – 348 с.*
16. *Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями : пер. с англ. / Б. Твисс: – М. : Экономика, 1989. – 281 с.*
17. *Толковый словарь. – Режим доступа : <http://tolkslovar.ru/r783.html>.*
18. *Федулова Л. І. Інноваційна економіка : підручник для студ. ВНЗ / Л. І. Федулова. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.*
19. *Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредиты, проценты и циклы конъюнктуры) / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 453 с.*

Коломиец И. Ф., Гошовская А. В. Инновационно-технологическое развитие региона: сущность и научные подходы к трактовке понятия.

Проанализирован понятийно-терминологический аппарат инновационно-технологического развития. Раскрыты научные подходы к системе исходных понятий «инновация», «технологический», «развитие». Подается авторская трактовка понятия «инновационно-технологическое развитие региона».

Ключевые слова: инновации, технологии, развитие, регион.

Kolomiets I. F., Goshovska G. V. Innovation and Technological Development of the Region: the Nature and Scientific Approaches to the Interpretation of the Concept.

The conceptual and terminological apparatus of innovation and technological development was analyzed. Scientific approaches to the system of basic concepts «innovation», «technological» «development» were disclosed. Author's interpretation of the concept of «innovation and technological development of the region» was given.

Key words: innovations, technologies, development, region.

Надійшло 06.12.2013 р.